

Lisälehtiä Nurmi- kirjallisuuteen

Kalle Virtapohja: Mies josta tehtiin patsas. Paavo Nurmen ennätykset, maine ja perintö. Docendo 2017. 363 s. ISBN 978-952-291-3678.

”Paavo Nurmi on mielenkiintoisin turkulainen ihminen, johon olen törmännyt”, kirjailija Roope Lipasti lohkaisi hiljattain. Turun Kaupunginteatteri toi tämän vuoden syyskuussa ensi-iltaan hänen käsikirjoittamansa näytelmän *Paavo – lentävä turkulainen*, mikä todistakoon juoksijakuuluisuuden vetovoimasta hölkkäävien massojen aikakaudella. Ja vain tovi sitä tapausta ennen ilmestyi järjestyksessä neljäs Nurmi-elämäkerta.

Toimittaja, filosofian tohtori Kalle Virtapohja asettaa riman heti alkusivuilla kohtuullisen korkealle. Hän korostaa tehneensä Paavo Nurmesta (1897–1973) ensimmäisen ”tieteellisen” elämäkerran, vaikka johdannosta ei erotu yhtään tutkimustehtävää eikä biografian lajityyppiä problematisoida. Kirjoittaja ymmärtää tieteellisyyden yhtäältä pyrkimyksenä ”objektiivisuuteen” ja toisaalta lähdeviitteiden käyttönä (s. 14–15). Näkemys on lievästi ilmaistuna puutteellinen, mistä huolimatta kunnioitan tekijän tahtoa eli punnitsen muukeaa nidettä tutkimuksellisenä tekstinä.

Missä määrin *Mies josta tehtiin patsas* tarkentaa valitsevaa kuvaa urheiluhistoriamme suurimmasta hahmosta, yhdeksän olympiavoiton ja vielä useamman maailmanennätyksen juoksijasta? Selkeästi isoin uutuusanti on ei-urheilullinen. Tekijä kartoittaa liikemies Nurmen saavutuksia yli sadan sivun pituudelta, paitakaupasta talonrakennukseen ja välillä laivaliikenteessä poiketen. Työläistäustainen Nurmi johti pienoista imperiumiaan lujin ottein ja siirsi viimein varojaan kansanterveydelle omaa nimeään kantavan säätiön kautta. Urheiluporukat toki kärkevivät reilua siivua sankarinsa perinnöstä, mutta heidät vanhus heitti kuvaannollisesti kadulle, mitä elämäkerrassa ei muuten mainita.

Koska Nurmi kuoli vasta 1970-luvulla, Virtapohja on onnistunut jututtamaan lukuisia aikalaisia, kuten äksyn miehen neljännen Amerikan-reissun (1964) tulkin Matti Häkkäsen. Suomen silloista hallitusta vieraiden edessä moitiskellut Nurmi pakotti Häkkäsen turvautumaan diplomaattisiin kiertoilmaisuihin. Neljännesvuosisata aikaisemmin, kevättalvella 1940, Nurmi oli niin ikään kulkenut Amerikassa. Virtapohja lainaa nyt hänen tuolloisia matkaraporttejaan, joita en häpeäkseni keksinyt liittää kokoamaani Nurmen omien tekstien antologiaan (*Täpärin voittoni*, Teos 2010). Pikantin lisän tarjoaa edesmennyt pappi. Tekijän isoisä Veikko Strömbäck oli

kansallisen tason kestävyysjuoksija, ja hänen sukuperintönä siirtyneet tarinansa Nurmesta kilpailijana ja jonkun sortin valmentajana värjättävät kerrontaa.

Mutta oliko Nurmi ikinä varsinainen valmentaja? Esimerkiksi Lauri Pihkalan mukaan ei ollut, ja Pihkalaa pitäisin tässä asiassa auktoriteettina. (Nuori Nurmi ammensi häneltä valmennustietoutta.) Kun Nurmi luotsasi suomalaisjuoksijoita Berliinin olympialaisiin 1936, hän oli nykytermein lähinnä manageri, ja sotien jälkeen Nurmen harjoittelumiehteitä julkisesti vähäteltiin, minkä Virtapohja jättää kertomatta. Kirjan väite Nurmesta ”totaa-lisen, jopa tieteelliseltä vaikuttaneen harjoittelun” (s. 190) pioneerina nojaakin hepposiin oletuksiin. Tekijä tyystin sivuuttaa 2000-luvulla virinneen tutkimuksellisen kiinnostuksen valmennusajattelun kehittymiseen. Toisaalta hän itsekin muistuttaa, että vanha Nurmi kirosi tuntikausien kävelylenkkinsä, jollaisiin kaikki kilpakumppanit eivät suinkaan langenneet.

Tutkimuskirjallisuuden tekijä laiminlyö, mutta erinäisiä arkistoja hän kartoittaa jännittävin tuloksin. Entuudestaan tiedetään, että Nurmen sanottiin 1920-luvulla syyttäneen saksalaista vastustajaansa ”kiihottavien aineiden” käytöstä. Nyt paljastuu, että Suomen Berliinin-lähetystö pyysi Helsingistä pikaisesti lisätietoja, jotta maamme urheilusuhteet Saksaan eivät vaarantuisi. Ulkoministeriö kiistikin piristepuheet ja Nurmelta itseltään nyhdettiin samansuuntainen kommentti, josta mikään media ei enää välittänyt – toisin kuin käsillä oleva elämäkerta.

Erikoista kyllä, Virtapohja näyttäisi luottavan Nurmen lausuntoon, jonka mukaan ”huumaavien aineiden käytöstä [ei] ole muuta kuin vahinkoa” (s. 106–107). Urheilijat olivat sentään hyötynneet monen sortin rohdoista jo ennen Nurmen syntymää. Tekijä esittää Nurmen pidättyneen alkoholistakin eli olleen ”ihanteellinen raittiusmies” (s. 109), vaikka hän kertoo tämän esiintyneen kilpailukiertueella ”pikku maistissa” (s. 151). Hän myös hämmästelee Nurmen mainintaa morfiinin ja opiumin ”maistamisesta” ja keksii sille täysin nurinkurisen selityksen (s. 109). Tuollaisten aineiden kokeilu oli 1920-luvun Suomessa kerrassaan banaalia, kuten Mikko Ylikangas osoitti kirjassaan *Unileipää, kuolonvettä, spiidiä* (Atena 2009).

Tekijän ilmeinen pyrkimys on varjella vainajaa ”dopingurheilijan” leimalta, ikään kuin varmoja päätelmiä voitaisiin tehdä suuntaan tai toiseen. Niin sanotun puhtaan urheilun keskeinen kriteeri oli sitä paitsi rahan puute, amatööriurheilijan status, ja siitä puhuessaan tekijä ei sievistele. Nurmi juoksi ensimmäisistä olympiavoitoistaan (1920) lähtien rahatukkojen perässä ja takansa hän tahtoi määrillä itse. Virtapohja tuo ansiok-

kaasti esille lukuisten konsulaattien huolestuneita viestejä, jotka saattelivat Nurmen rahastusjuoksua. Hänellä on myös tarjota nimeltä mainitun henkilön lausunto Nurmen uljaimmalta, vuoden 1925 Amerikan-kiertueelta, jolta palattuaan amatööriisankari kaivoi kassinsa pohjalta ”kaksi miljoonaa markkaa”, nykyrahassa noin 600 000 euroa (s. 80). Hikoillen koottu alkupääoma kartutti kohta pörssissä ja konkretisoitui Helsinkiin nousseina kerrostaloina.

Toisinaan tekijän niin kutsutut löydöt ovat väärinkäsityksiä tai vanhan kertausta. Virtapohja pohtii sivukaupalla, miksi Nurmi ei osallistunut Pariisin olympialaisten 10 000 metrille 1924, ja tämän ”arvoituksen” hän ratkaisee lainaamalla Lauri Pihkalan 1940-luvun tekstiä (s. 68–70). Suomalaiset urheilujohtajat olivat ehdottaneet Nurmelle ja Ville Ritolalle sopujuoksua, jolloin Nurmi suutahti ja vetäytyi koitoksesta. Pihkalan satuin tältä osin vetoamaan jo kirjassani *Suomalaisen kestävyysjuoksun historia* (SKS 2014), jota Virtapohjan bibliografia ei tunne. Toisaalla tekijä esittää Nurmen ”kieltäytyneen” vuonna 1947 Suomen liikuntakulttuurin ja urheilun suuresta urheilurivistä (s. 236). Jos tuo väite voitaisiin vahvistaa, sehän olisi aito uutispommi. Mutta lähteenä on 1970-luvun *Valitut Palat*, joten Nurmi korkeintaan kursaili huomionosoituksen suhteen, ja sen sitten amerikkalainen kynäilijä mielsi omalla tavallaan.

Haparoinnit ja horjuvat tulkinnat nakertavat koko kirjan uskottavuutta, rönsvilevän kirjan, joka olisi vielä tarvinnut perusteellista editointia. Lukijaa raskautetaan Nurmen rakennuttamien talojen asukkaiden nimillä,

fiktionalisoidut jaksot – kuten ylipitkä prologi – istuvat huonosti asiaproosaan, kerronta etenee irrallisin episodein, ja mikä hätkähdyttävintä, sivun yläaidassa juoksee alusta loppuun väärä alaotsikko. Välillä tekijä kaippaa kohteestaan kulttuurintutkimuksellista analyysiä (esim. s. 147). Haikailu selittyy lukeneisuuden puutteilla: suomalaisittain tärkeitä tekstejä olisivat olleet Kimmo Laineen kontribuutio teoksessa *Moderni Turku 1920- ja 1930-luvuilla* (K&H 2004) ja Elisa Lyytikäisen taidehistoriallinen tutkielma *Paavo Nurmi – juoksija-aihe* (Jyväskylän yliopisto 1993). Muilta suunnilta tulevat hakematta mieleen Erik Jensenin monografia *Body by Weimar* (Oxford University Press 2010) Nurmi-viittauksineen ja Dan Nathanin amerikkalaiset Nurminäkökulmat (*Sport History Review* 1/2012 ja 1/2015).

Elämäkerrat edellyttävät aina valintoja, ankariakin rajauksia, mutta tieteellisenä itseään pitävän biografian tulisi toki noteerata aikaisempi kirjallisuus ja rakentua tehtävänasettelun ehdoilla. Kalle Virtapohja ei muotoile työlleen ensimmäistäkään kysymystä, joten vastauksia on turha odottaa. Nurmen suuruuden korostamista en pitäisi tutkimustuloksena, journalistit kun ovat sitä virttä viritelleet kohta täydet sata vuotta. *Mies josta tehtiin patsas* ei siten ole tutkimus, mutta sen verran on tutkimuksellista otetta tarttunut mukaan, että käytettävissä on nyt kolmea edeltävää Nurmi-elämäkertaa kattavampi, monelta osin luotettavampikin teos. Seuraava yrittäjä ehkä ottaa ”tieteellisyyden” tosissaan eli tarkentaa katseensa siihen rimaan, jota Virtapohja kieltäytyy kohtaamasta.

ERKKI VETTENNIEMI, YTT
HISTORIAN TOHTORIKOULUTETTAVA
JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO